

САНА ОЛОХ

Чурапчы үчүгүн хаһыа

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

Муус устар
11 күнү
ОПТУОРУНЬУК
№ 50
(9425)

МААССАБАЙ ФИЗКУЛЬТУРА, СПОРТ УОННА ХАМСАНЫЫ НӨҮӨ--ЧӨЛ ОЛОХХО

Чурапчы улуунун (оройуонун) Кытаанах нэһилиэгин олохтоохторун Саха сириг дьонугар ынырылары

Кытаанах нэһилиэгэр 516 киһи олорор. Ааспыт үйэ бүтэһигэр тыа хаһаайыстыбатын улахан тэрилтэлэрэ үлэлэрин тохтотоннор, үлэ мизэстэ абыраан, дьарыга, үлэтэ суох дьон элбээн, ордук ыччат, ыаллар аҕаларын ортолоругар куһаҥан дьаллыкка ыларыы элбээн, дьыа кэргэн олохун туруга мөлөөбүтэ. Онон 2000 сыллаахха улууска уонна республикаҕа ылыныллыбыт "Тизэргэн" уонна "Эркээйи" программаларга тирэтирэн нэһилиэккэ "Түһүлгэ" сынныалан киинин иһинэн доруобуйа социальнай-педагогическай киинэ, онтон 2003 сыллаахха "Чэгиэн" социальнай-спортивнай, чэбдигирдэр чөл олох киинэ тэриллибиттэрэ. Бу киини нэһилиэк баһылыга И.П.Игнатьев председателлээх 13 киһилээх координационнай сэбиэт иилиир-сабалыыр.

"Чэгиэн" киин иһинэн 13 киһилээх спортивнай комитет, ветераннар сэбиэттэрэ, бааһынай хаһаайыстыбалар түмсүүлэрэ, 13 араас интэриэстэринэн кулууптар утумнаах үлэлэрин түмүгэр кэккэ уларыылары ситиһибит. Ол курдук, нэһилиэк территориятыгар арыгыны атыылааһын бэрээдэктээн, өрөбүл уонна бырааһынньык иннинээри уонна кэминээри күннэргэ, үлэ күнүгэр эбиэт иннинэ арыгы атыыланара бобулан, бэрээдэк биллэрдик тубуста. Биһир киһиэхэ тиксэринэн, арыгыны иһии 27 бырыһыан аччатылынна, 19 киһи арыгыттан букатыннаахтык akkaастанналар.

Кэнинки сылларга "Үтүө дьыала" чэрчитинэн норуот тутуулары күүскэ ытыллан, барыта 24 объект үлэстэ

кирдэ. Ол иһигэр арочнай спортивнай зал, участковая балыыһа, кыһынны хайыһар манежа, АТС, ветеринарнай учаастак дьыалары, икки оҕо спортивнай площадкалара, культура уонна сынныалан паарката, үс быһыт, Улуу Кыайы 60 сылыгар аналлаах өйдөбүннүк уо.д.а. бааллар. 2004 сыл түмүгүнэн нэһилиэкпит республикаҕа чөл олох тирэх Киининэн буолбута. Уһуаан итиллээччилэриттэн саҕалаан хамсанылаах оонньуулары киллэрэн, оскуола үөрэнээччилэрин үс сааһынан бөлөххө арааран алта тренер көмөлөрүнэн спорт араас көрүннэринэн дьарыктар ытылланнар, ыччаттарга, саастаах дьонно аналлаах араас секциялар былааннаахтык үлэлээннэр, нэһилээ аайы кэриэтэ араас таһымнаах күрэхтэһилэр тэрилиннилэр, нэһилиэгиннээх 60 бырыһыана спордунан, физкультуранан дьарыктаналларын ситиһибит.

Кэлэр өттүгэр биһиги нэһилиэк иннибитигэр манньк сорукары туруорунабыт:

— маассабай физкультураны, спорду өссө сайыннаран нэһилиэгиннээх 70 бырыһыана дьарыктанарын ситиһии, ол нөҕүө оскуола-оҕолоро, ыччат арыгыга, табакка ыларбаттарын ситиһии;

— уһуаан саастаах оҕолорго спортивнай оонньуулары, хайыһардааһыны, спортивнай бырааһынньыктары тэрийии;

— хас ыл аайы оҕолорго аналлаах спортивнай мунук баар буоларын ситиһии;

— сайын аайы икки сиргэ оҕо сынныалан, спортивнай, чэбдигирдэр лаабырдарын тэрийии;

— оскуола оҕолоругар спортивнай интэриэһи күүһүрдэр сылтан спортивнай күрэхтэһилэри, бырааһынньыктары былааннаахтык ытыгы, олохтоох спортсменнар - көнүл түстүүгэ А.Захаров, хайыһарга Н.Захаров, И.Попов, чэпчэки атлетикаҕа Д.Коркин, дубакка Е.Скрябина, саахымакка Н.Смирников анал бирикестэрин олохтоохун, бастын спортсмен оҕо оҕо сыл түмүгүнэн Д.П.Коркин аатынан бирикэмийэ лауреатын аатын иҥэри;

— хайыһар базовой оскуолатын тэрийии, интернат мизэстэтин 51-гэ дьэри элбэтии, интернат дьытти кэҕэти, остолобуойу, танас суулар дьытти туу;

— спортивнай дьыа кэргэттэри, бастын спортсменнары пропагандалааһын, нэһилиэккэ олорон, үлэлээн ааспыт спорка ситиһилээх дьоннорбутун ааттарын үйэтиги, кырдыабыс көлүөнэ үтүө үгэстэрин ыччакка иҥэри;

— спортивнай инвентарынан толору хааччыллыыны ситиһии.

Кытаанах нэһилиэгин олохтоохторо бу суругунан республика бары олохтоохторун чэбдик ологу тутуһан, маассабай физкультуранан уонна спордунан дьарыктанан, кулабан дьаллыктартан akkaастанан, бэйэлэрин өйдөрүн-санааларын түмэн чөл куттаах буолалларыгар, чөл олоххо тардыһалларыгар ынырабыт!

"Сага олох"
тэриллэбитэ 75 сыла

БИҢИГИ БАЧЫЫММЫТЫН ӨЙҮҮРГҮТҮГЭР!

"Сага олох" — бу улуус олохтоохторун бүтүүнүн хаһыата, киһи историята улуус историятын кытта быстыспат ситимнээх. 75 сыл устата биһир дойдулаахтарын санааларын этэр трибуналарын, киһилэр кыһалбаларын, үөрүүлэрин тэҥэ үлэстээччилэр буолла. Улуус олохун кэрдиис кэмнэрин, күннээри олохун тустарынан үгүс кэрэхсэбиллээх матырыйааллары бэчээттэстэ.

Хаһыат хас биһирдиги нүөмэрэ кэмгэр тахсарын туһугар журналистар, общественнай корреспонденттар, полиграфистар күндүлү аахсыбакка үлэһиллэр. Улууспут олохун киһи өрүттээхтик сырдатар, хомоҕой, ылыннардылаах тыллаах-өстөөх, үчүгэй хаачыстыбалаах "Сага олох" — киһилэр үлэлэрин түмүгэ.

Хас да көлүөнэ дьон олохторун аргыһа буолбут тапталлаах хаһыалпыт "Сага олох" 75 сыллаах өрөгөйдөөх үбүлүөйүн көрсө сага үйэ сага олох туруорбут көрдөбүллэринэн сагалыы салаттаран, үлэтэ өссө үрдүк таһымна тахсарыгар, тупсарыгар олох ирдэбиллэрин сөптөөх материалнай-техническай база наада. Ол, бастатан туран, сага үлэлиир дьыа буолар.

Бу тутуу үбүлүөйү көрсө олоххо киһирэргэр Киһинэммит библиотекалар ситимнэрин үлэһиттэрэ бэйэбит биһир күннээх хамнаспытын көмөҕө ытыабыт уонна улуус бары олохтоохторун, тэрилтэлэрин биһиги бачыыммытын өйүүргүтүгэр, бэйэбит көмөбүтүн онороргутугар ынырабыт.

Киһинэммит библиотечнай

БУРДУК КЫҢЫЛ КӨМҮСКЭ ТЭННЭҢИЭ

Биһиги эрабыт 9 тыһыынча сылын анараа өттүгэр сир үрдүгэр 10 мөлүөһөн киһи үөскээбит эбит. Аан дойдуга нэһилиэгиннээх 2-лии бүк эбиллэнигэр бастаан тыһыынчаанан, онтон сүүһүнэн сыллар наада буолбуттар. Ааспыт үйэ сага ахсаана 2 төгүл үрдүүрүгэр баара-суоҕа 50 сыл наада буолбут. 1950 сыллаахха сиргэ 3 миллиард киһи баара биллэр. 2000 сылга хайыы-үйэ 6 млрд. буола оҕуста. Кэлэр 2050 сылга 12 млрд. — бу бэстилигэни сыһыппара! Ол аата, сир ийэбит мантан ордук киһини аһатар кыага (ресурсата) бараммыт. Сир өйдөөх наһаалаахха дьыһыһыан сохсолуу, ууга тимирдиз, уотунан салатыа турдаҕа...

Статистика этэринэн, Аан дойдуга туһаныллар сир (тыал көтүтүн, уу ылдыаан, салтын сизин, уоҕа тахсан) 2 төгүл кыччабит, оттон киһитин ахсаана 6 тыһ. төгүл элбээбит (6 млрд. 10 мөл.).

Өскөтүн сир үрдүгэр нэһилиэгиннээх ахсаана, ити этэлэрин курдук, 2-лии бүк улаатан истэбинэ, онуоха аһаахха угарбыт аччаан бэрээдэбинэ, хоргуйбут дьон туох баар сиини-таммабы аһына курдук кубарыбы салыахтара. Биһигин бурдугу тас дойдулара 2 эрэ государство атылыһыр, ону даҕаны сотору тохтохтохтара диһиллэр.

Бурдук сыаната көмүскэ, алмааска тэннэһиэ. Саха сириг хааччылар Новосибирскай, Красноярскай уобаластар бурдуктарын үрдүк сыанакка таска таһаарыах-

тара. Онуоха бурдугун дьалайан үүннэриимэтэх Саха Республиката соҕотохто холоруктуу түһүөҕэ, сэрбэ суох ачык нэһилиэгиннээх килиэккэ учараттыы сүүрүөҕэ...

1942 сыллаахха умайар уот кураан, улахан сут турбута. Хас оройуон ахсын дьон бөҕөтө ыксаан, этэрбэс, халҕан тириилэрин буһаран сии сатаан баран, хоргуйан өлбүттэрэ. Наар эти да сибэиттэр тыһынаах ордубатахтара. Биһиги от үлэтигэр сылдьан, 2 ньуоска бурдугу күөскэ кутан, онно сибэиттэр киһиэни сизин, хааһы онгостон сирбит эрээри, оттон сүһүрэн, сотору сотору дьыдайарбыт. Дулун курдук испит киһини сыарыаҕа да тизир түгүннэрэ баалара. Биһигини, эмиз буорайыах дьону, колхуос нуорма суората абыраабыта. Холбоһуктааһын иннинэ ыл барыта тыа иһигэр солооһун бурдук сирдээҕэ, онон тыһынаах ордубуттара.

Кытай билэтин 1,5 миллиард киһилээх. 2050 сылга 3 млрд. буолуоҕа. Кытай сирэ кыараан, дьону баппакка, ХНТ нөҕүө туруорсан, киһитэ-сүөһүтэ абыыы тулар Россияттан сир көрдүүр чүөлкэй. Биһизмэ чугас. Саха сирэ эмиз чуолкай. Кытай ыраабы кыһыыр: Кытай саната суох эргинэр, Кытай саната суох үөрэтэр, Кытай саната суох төбөнү ыгар. Ким санарбат — ол икки бүк кутталлаах, ханна охсоро биллибэт...

Оччобо хайдах буолабыт? Туох-ханнык иннинэ ааннаан иһэр кутталга олорон би-

эрбэт наада. Аан дойдуга чааһынай бас билэни билинэр, уопсай (общественнай) бас билэһилэри билимнэт. Онук эбит буоллаҕына, бастатан туран, сирбитин барытын чааһынай бас билэһи ылыахха, итинэн сиргэ кытаанахтык хатаныахха, кэнээскэ көлүөнэ дьону үтүрүллүбэт, үтүрүллүбэт сокуонунан көмүскүүрү наада, Иккиннэн, 1942 сыл хаһан да сахаларга хатыланыа суохтаах. Бэлэн килиэккэ испит тотон, ааспыт алдырхайы санаабат, бурдугу ааннаахтык, үүннэрбэт буоллут. Хаарыаннаах бурдукпут сириг таах хааллардыбыт. Ол инниттэн нэһилиэккэ бааһыналарын олохтоохторо киһитин ахсытынан (дууһатынан) паай өлүү онортуохха, итинэн чааһынай бас билэһи бэрээдэһи (ытыс сага да сир буоллун). Бааһына — норуот бааһына. Ким да иҥсэрэн, элбэһи ылар бырааба суох. Ыл барыта бурдугун биһир-диһилэн эбэтэр кыттыһан ыһан, хомуйан, дьыа-кэргэни өлүүттэн быһыһаба.

Тыам киһитэ! Эн халлаантан халаачык түһэрин кэтэһимэ, тас киһиэхэ букатын эрчимэ. Барытын бэйэн илигинэн онор, бэйэн күүскэр бигэтик эрэн, сиргин тизэр, бурдуккун ыс, итинэн Айыт Таһараҕа махтан!

Егор ГАБЫШЕВ.
Чурапчы.

УТУМУ САЛБААЧЧЫ УДЬУОР УЧУУТАЛ

Соторутаабыта Дирин орто агро-оскуолатыгар "Педагогическай утах быстыбат, утум салбаан, ситим сайдар" девизинэн оскуола иһинэн "Сыл бастын учуутала" конкурс ытылынна.

Конкурса барыта 10 учуутал кытына. Киһилэр аһаҕас уроктартан саҕалаан илин-кэлин түһүспүтүнэн бардылар. Үрдүк ирдэбиллээх жюри учууталлар урокка туттар ньымаларын, технологияларын кэтээн көрдүлэр. Кылаас таһынаабы үлэлэри көрүүгэ учууталлар бэйэлэрин учуутал, итэҕэни удьуордарын тирэх онгостон оҕо интэриэһин тардар сэлэргэһиллэри таһааран, баай ис хоһоонноох матырыйааллары көрдөрөн сөхтөрдүлэр. Хас биһирдиги учуутал төрөппүтэ оскуоланы кытта ыкса сибээстээх ырылымны көһүннэ. Холобурдаан эттэххэ, эдэр учуутал Л.И. Стручкова эһэтэ Дирин оскуолатыгар директордаан олорбут, оскуола материалнай базата сайдыытыгар бэйэтин кылаатын киллэрбит киһи эбит. Манна Россия үтүөлээх учуутала Т.К. Далбаева ахтыһа элбэһи туһулаата.

Ыр дьобурдарын көрдөрдүлэр. Итингэ-үөрэтингэ сыһыаннаах темаларынан сага сүүрээнигэр кэпсэтиллэр, дакаастабыллары аҕаллылар. Аны төһө сатабыллаахтык биһизмэлэрин атааралларын бэйэлэрэ онорбут онгоһуктарынан, араас көрүннээх бааһыларынан, иһтэринэн уонна ылыыры, сценаҕа оонньоур талааннарынан көрдөрөн, көрөөччү, жюри санааларын манньытылар.

Түмүк тахсара чугаһаатаһын ахсын долгуйуу, сүрэх тиниргэччи тэбиэт күүһүрэр... Биһизмэ аргыһы ыган истэ, биллэрээччилэр номинациялар кыайылаахтары ыһыран истилэр. Ити кэмгэ мизэстэ тиксэхтээх учууталлар долгуйуулары өссө күүһүрэр. Онтон, дьэ, үөрүү-көтүү ортотугар үнүс биһирээх мизэстэ тахсыбыт биология учууталыгар К.А. Дьячковаҕа бу учуутал бырааһынньыгын сүүрүннээбит Т.С. Егифова "Утагы быспат учуутал" диэн номинацияны аһаан туран, бочуотунай грамотаны, спонсордар бэлэхтэрин туттарда. Иккис мизэстэ аһаан учуутала

гыыр сайдам учуутал" номинацияны ылла. Киһизмэ биһирдиги оскуола учуутала А.А.Сергеев туттарда.

Күүтүлээх бастагы мизэстээх учуутал аата дуораччы ааттанар. Бу үрдүк аанка алын кылаас учуутала А.И.Платонова табыста. Ытыс хабыллар тыаһын ортодугар улуустаагы үөрэх управлениетин, Дирин оскуолатын куратора Постникова Ирина Романовна күндү бэлэһи кытта бочуоттаах грамотаны туттарда. Кыайылаахха конкурс саамай үрдүк "Утуму салбааччы, удьуор учуутал" аат иҥэрилиһэ.

Нэһилиэк баһылыга А.П.Старостин бу тэрээһинтэн сүрдээһин астыммытын биллэрдэ уонна нэһилиэк, оскуола биһир өйгө-санааҕа тийээн үлэһиттэригэр өссө тоһоболоон бэлэстээтэ. Бу кылгас кэмнэ ытыллыбыт сыраллаах, түбүктээх үлэлэр кыайылыра буолбатахтар. Бу — учуутал киһи бүтүн сыллаабы үлэтин ситиһиллэрэ диэн этиэх кэриннээхпит.

Учууталлар М.Э.ТАРАБУКИНА,
САЛАБАХОН

– Иннокентий Николаевич билигн иймтсүүлсүрбэйтэгэр
мэлэнтээр, улуус ааспыт сэдлаабы үлэтин, иннини

Национальнай бырайыак илгэлээх сабыдыала билиннэ

Платон КОРКИН.

